

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

Emir Muhić
Univerzitet u Banjoj Luci
Filološki fakultet

Maša Kolanović
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

UDK 811.16(497)(047.53)
DOI 10.7251/FIL1307315M

ISTOK U PRENOSU: RAZGOVORI S AMERIČKIM SLAVISTIMA

Tokom stipendijskog boravka u okviru programa *Junior Faculty Development* na Univerzitetu Teksas u Ostinu, tokom proljetnog semestra 2001/12. godine, do nas su dopirale dramatične vijesti o položaju slavistike na uglednim evropskim univerzitetima. Upravo u to vrijeme ugašen je Odsjek za slavistiku na Univerzitetu u Bonu, a ukidanjem slavistike u Frankfurtu 103.000 knjiga slovenskih kultura završilo je doslovno u smeću. U Njemačkoj je slavistika prethodno ukinuta na čak četiri univerziteta (u Manhajmu, Bilfeldu, Rostoku, Erlangenu i Marburgu), a prije toga ugašeni su i lektorati hrvatskog jezika na univerzitetima u Vilniusu, Lavovu i Ajovi, kao posljedica opšte krize humanistike koja se u tržišno orijentisanom društvu sve više percipira kao neisplativa i nepotrebna društvu. Posjećujući slavističke odsjeke u Sjedinjenim Američkim Državama i komunicirajući sa stručnjacima iz ovog područja, trenutni položaj slavistike u SAD-u i poređenje sa stanjem na evropskim univerzitetima nametnuli su se kao nezaobilazna tema svih naših razgovora, bilo da su se vodili pod službenim ili neformalnim okolnostima. Iz želje i potrebe da razmišljanja američkih kolega približimo domaćoj publici, nastali su razgovori koje čitaoci imaju pred sobom. U tim smo razgovorima htjeli da „opipamo puls“ slavistike na prestižnim američkim univerzitetima, te uputimo domaću publiku u neke temeljne probleme studija slavistike i njego

vanje u SAD-u, u vrijeme ekonomske krize i promjena društvenih trendova koji su uveliko uticali kako na „krvnu sliku“ humanistike u cjelini, tako i na slavistiku, koja se, ako se može suditi po finansijskoj podršci od strane države, sve više tretira kao periferna grana nauke. U ovim razgovorima domaćoj publici donosimo razmišljanja Meri Njuberger (Mary Neuberger), redovne profesorice i šefice Odsjeka za slavistiku Univerziteta Teksas u Ostinu; Ronel Aleksander (Ronelle Alexander), redovne profesorice na Odsjeku za slavistiku Univerziteta Kalifornija u Berkliju i Henrija R. Kopera (Henry R. Cooper), umirovljenog profesora s Univerziteta Indijana u Blumingtonu. Riječ je o uglednim američkim slavistima koji su objavili niz članaka i monografija, a poseban stručni interes im predstavlja područje Balkana, s društvenog, historijskog, kulturnog i lingvističkog aspekta.¹ S Meri Njuberger i Ronel Aleksander razgovore smo vodili uživo na Univerzitetu Teksas u Ostinu i Univerzitetu Kalifornija u Berkliju, dok smo odgovore od profesora Kopera dobili putem elektronske pošte. Sve razgovore vodili smo na engleskom jeziku, a ovdje ih donosimo u srpskom prevodu. Sagovornicima smo uglavnom postavljali slična pitanja, ali smo na

¹ Više o njihovom naučnom radu vidjeti na službenim profilima odsjeka: <http://www.utexas.edu/cola/depts/history/faculty/maryneu> <http://slavic.berkeley.edu/faculty.html>; http://www.indiana.edu/~iuslavic/facProfile_HCooper.shtml

njih dobili različite odgovore, koji otkrivaju specifične probleme akademskih sredina u kojima djeluju, ali i odražavaju specifična iskustva i razmišljanja o pojedinim problemima. Nekoliko problemskih tačaka dominira u našim razgovorima, a to su: položaj studija slavistike na savremenim američkim univerzitetima u kontekstu ekonomske krize u SAD-u i sve izraženije preduzetničke klime na američkim univerzitetima; transformacija samog studija slavistike i njegovih studenata tokom godina, posebno nakon raspada socijalizma u Istočnoj Evropi, pri čemu je došlo do paradigmatičke promjene, kako u samom studiju tako i u finansijskoj podršci od strane države. Konačno, zanimala nas je i percepcija regije Balkana, koji se na američkim univerzitetima uglavnom smješta u simplifikovanu nišu konflikta, te pitanje učenja hrvatskog, bosanskog i srpskog jezika koji na američkim univerzitetima ostvaruju znatno prisniju koegzistenciju nego što je to slučaj u matičnim zemljama. Nadamo se da ćemo uvidom u razmišljanja američkih kolega domaćoj publici ponuditi bolje razumijevanje problema slavistike u prenosu na drugi kontinent, kao i institucionalne artikulacije Balkana na američkim univerzitetima, problema koji nipošto nisu lišeni paradoksa i stereotipnih formulacija koje bi trebalo nastaviti problematizovati u daljem dijalogu.

1. Meri Njuberger, Univerzitet Teksas, Ostin

Kakav je odnos prema slavistici unutar humanistike na američkim univerzitetima?

Humanistika još uvijek, rekla bih, zauzima središnje mjesto u našem razumijevanju svjetske kulture i svjetske istorije, u kojem je slavistika i te kako važna. Naravno, neki autori iz manjih država Istočne Evrope manje su poznati, ali nekoliko njih je sigurno poznato i na svjetskoj pozornici, na primjer Milan Kundera, Česlav Miloš,

Ivo Andrić i drugi. Ruska književnost je tu svakako nezaobilazna. Nemoguće je napraviti kolegijum s globalnim dosegom koji ne uključuje divove ruske literature. Dakle, slavistika je i te kako potrebna humanistici, ali i izvan rusistike. Mislim da su i manje književnosti takođe važne jer nude jedinstvenu perspektivu, a njih studenti ne bi upoznali da nije kolegijuma na našem odsjeku.

Uzimajući u obzir naslove kolegijuma o Balkanu koji se nude na američkim univerzitetima, pa tako i ovdje u Ostinu, čini nam se da je taj prostor uvijek donekle stigmatizovan sukobom i ratom. Je li moguće Balkan proučavati i izvan tzv. krvničke niše?

Tu ste svakako u pravu. I ja, na primjer, pokušavam studente privući naslovima kolegijuma, što je, dakako, pomalo čudno. Ali studente najčešće privlače naslovi koji imaju seks ili nasilje u svom naslovu. Ako kod balkanskih autora stavite nešto poput rata ili konflikta u naslov, studenti će sigurno upisati taj kolegijum. To je, dakako, postao svojevrsan recept kako „prodati“ Balkan, što je zaista tužno, ali kolegijum jedino tako privlači publiku. Mogu se, naravno, pronaći i drugi tropi, ali u kontekstu dodiplomskog studija studente zanima konflikt i brojanje mrtvih. Ja u svom kolegijumu pokušavam, uz konflikt, uvesti i druge teme, poput koegzistencije, što sam i stavila u naslov (*Conflict/ Coexist Eastern Europe*, op. prir.). Zapravo je i većina kolegijuma upravo o koegzistenciji. Tek nakon što prođemo taj dio, pokušavamo da razumijemo zašto je došlo do konflikta, gdje i među kime. Ja sam više istoričar nego stručnjak za književnost, ali, govoreći uopšteno, i kod studiranja književnosti i filma ljudi traže konflikt ili barem priču o konfliktu koji je nadvladan, što je možda i razumljiva ljudska potreba.

S obzirom na nedavna ukidanja studija slavistike u Njemačkoj, do kojih

u SAD-u još nije došlo u tolikoj mjeri, možemo li govoriti o tome da američki univerziteti, kad je slavistika u pitanju, preuzimaju palicu od evropskih?

To je zanimljivo zato što je do sada Evropa uvijek imala jače odsjeke za slavistiku, s obzirom na to da je to dio njene kulture. U SAD-u postoji ogroman broj historičara koji se bave američkom historijom i američkim studijima, koji se, dakako, ne mogu mjeriti sa stručnjacima za slavistiku, osim kada je riječ o hladnoratovskom razdoblju. Dosta se federalnog novca namijenjenog za podršku slavistici izgubilo nakon završetka Hladnog rata. S druge strane, studiji Bliskog istoka su nakon raspada komunizma dobili mnogo više finansijskih sredstava. Tako se danas i po Americi odsjeci za slavistiku zatvaraju ili su prilično ugroženi. Međutim, nešto novca je ipak ostalo, na primjer, za studiranje ruskog, koji je važan jezik. U Americi još uvijek imamo nekoliko jakih institucija s jakim odsjecima za slavistiku. To je djelimično tako zato što postoje imigrantske zajednice s jakom tradicijom koje finansijski podržavaju studije slavistike, npr. u sjeveroistočnoj regiji oko Čikaga.

Da li onda podrška za studije slavistike isključivo zavisi od strateških razloga za proučavanje slovenskih jezika koji su nakon kraja Hladnog rata postali manje važni iz američke perspektive? Šta je s aspektima kulture i jezika, te drugim naučnim interesima?

Mislim da je takvo usko gledanje, naravno, apsurdno i smiješno. Studij slavistike je, kulturološki i historijski, veoma važan iako je Hladni rat završen. U terminima svjetske kulture ne možete tek tako „odrezati“ Dostojevskog i njegova djela. Isto tako mislim da je to važna regija u smislu politike. Tvrdnja da nam to više nije važno ili zanimljivo proizlazi iz čistog neznanja.

Čini se da studij rusistike dominira studijem slavistike, pa tako i ovdje u

Ostinu. Kako pored njega prolaze ostali manji jezici i kulture?

Razumije se da u studiju slavistike postoji problem tzv. malih zemalja, tj. svega što je zapadno od Rusije. Rusija je dovoljno velika i historijski važna i kao nekadašnja supersila, tako da ćete uvijek imati kritičnu masu ljudi koji će htjeti da studiraju ruski. Percepcija drugih slovenskih jezika u ostatku Evrope je ta da su oni relativno teški za učenje. Teško ćete naći ljude koji će svoje vrijeme i karijeru posvetiti, recimo, učenju poljskog, bez obzira na to što je Poljska velika i važna evropska zemlja, čak i kad je književnost u pitanju. Da ne govorim kako su neke zemlje pak u potpunosti marginalizovane. Kad je riječ o Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi, jezici koji se najviše studiraju jesu poljski, češki i srpsko-hrvatsko-bosanski. Potonji prvenstveno zbog toga što je bivša Jugoslavija bila velika i kao takva je „u radaru“. Ali zamislite da je samo riječ o bosanskom ili srpskom ili pak slovenačkom koji se vrlo rijetko studira, kao i slovački i bugarski. Mislim da je tek nekoliko univerziteta u cijeloj Americi koji imaju takve studije. A jezici koji nisu slovenski su još veći problem, npr. mađarski, albanski, rumunski, koji su nerijetko pripojeni studiju slavistike. Na njih možete zaboraviti! Da, naći ćete ih na nekim univerzitetima, ali i tamo oni slabo stoje na listi prioriteta. Tu, naravno, nije riječ tek o teritorijalnoj veličini, već o percepciji važnosti tih zemalja. Na primjer, kod španskog jezika, uz percepciju da je riječ o jeziku koji se nešto lakše uči, riječ je i o velikom govornom području na kojem se španski govori. Studenti pretpostavljaju i da će njemački biti jednostavan za učenje, lakši od, na primjer, poljskog ili češkog. Ljudi znaju za naciste i znaju nekoliko važnih njemačkih figura i eto vam velikog odziva za učenje njemačkog! Ali kada je riječ o Poljskoj ili Češkoj, svijest o važnosti tih zemalja je izuzetno mala, pa zato studenti i misle da je onda i učenje tih jezika teško.

Kada je riječ o jezicima sredina iz kojih mi dolazimo, zanima nas koliko su ovdje problematizovana pitanja u vezi s bosanskim, hrvatskim i srpskim jezikom, na čijim se razlikama insistira u njihovim matičnim zemljama, dok u inostranstvu oni imaju priliku da akademski opstanu jedino ako se proučavaju zajedno?

U pravu ste. Da se uče odvojeno, bilo bi im još teže da imaju bilo kakvu važniju ulogu u studiju slavistike. U Ostinu nema mnogo imigranata s tog područja, za razliku od nekih drugih mjesta, pa se bosansko-srpsko-hrvatski ovdje uči na jednom kolegijumu i zbog toga nikada nismo imali „političkih“ problema niti smo od toga ovdje napravili „političko pitanje“. Ako išta, to se može upotrijebiti kao svojevrsna atrakcija u smislu: ma pogledajte, možete učiti tri jezika na samo jednom kolegijumu! To je pomalo i način da se kolegijum bolje „proda“ studentima.

Na nekim univerzitetima spajali su se nespojivi odsjeci, kao sto su germanistika i slavistika. Šta su prednosti, a šta problemi, takve organizacije studija?

U nekim slučajevima, to ima smisla, npr. ako studirate češki, postoje vrlo direktne veze s njemačkom kulturom, donekle se to može reći i za studij poljskog, ali tu otprilike ta veza prestaje ili se znatno sužava. Tu čak nije toliko problem u zajedničkoj administraciji tih odsjeka, već u finansiranju, što se dogodilo i ovdje, u Ostinu. Nije mi problem ovdje direktno reći kako me prije nekoliko nedjelja (razgovor se vodio u maju 2012. god., op. prir.) dekan pozvao da me obavijesti kako će se naš odsjek za slavistiku morati stopiti s nekim drugim odsjekom i da će to, po svemu sudeći, biti studij Bliskog istoka ili germanistike, čemu sam se oštro suprotstavila iz nekoliko razloga. Postoji nešto preklapanja studija slavistike sa studijem Bliskog istoka, pa i nešto preklapanja s germanistikom, ali gle-

dano iz šire perspektive, ta su preklapanja neznatna i ako pitate bilo koga s germanistike šta misli o tome, dobićete odgovor da njih ne zanima slavistika i da to ne smatraju intelektualno važnim. Njih ne zanima, dakako, ni Sibir, pa čak ni Rusija, koja je u središtu našeg studija, posebno bivši Sovjetski Savez, zatim Kavkaz i središnja Azija. Tu je i veliki dio Istočne Evrope, bez obzira na to što je ona hladnoratovski konstrukt. Ali sve te regije otpadaju iz interesa germanistike i studija Bliskog istoka. Naša je specifičnost upravo u tome što je identitet prostora kojim se mi bavimo negdje između ta dva pola. Mislim da je mnogo stručnih argumenata na strani ideje da se ta područja proučavaju kao zasebne jedinice, prvenstveno stoga što bi u suprotnom mnoga plodna područja proučavanja u tom smislu ispala iz našeg studija ukoliko bi se navedena područja stopila u jedan studij. Da smo spojeni s germanistikom, Albanija i Sibir bi tako, na primjer, u potpunosti izašle s našeg radara. Svjesna sam da postoji svojevrsno pravilo proučavanja zajedničke komunističke prošlosti i da ima regija koje su bile pod komunizmom, a ispadaju iz našeg područja. Međutim, u regiji isto tako postoje područja izvan bloka koja su važan dio zajedničke istorije zbog njihove neposredne geografske blizine i ona su značajno oblikovala regiju u terminima moderne istorije. U našoj su interesnoj niši takođe i svi oni opskurni zapećci i uvale do kojih nam je i te kako stalo i koje poštujemo. Eto, zato sam bila protiv stapanja i nadam se da se ono neće dogoditi. Mislim da sve važnije institucije u SAD-u shvataju da ovo intelektualno nije dobra ideja i da bi to narušilo njihov prestiž, premda, kako znam, ima institucija koje su to uradile, na primjer Univerzitet Sjeverna Karolina, koja je nedavno spojila slavistiku i germanistiku. Ja, iskreno, mislim da to nije dobra ideja. Zapravo, to je katastrofa!

Kao najčešći razlog ukidanja slavistike u Njemačkoj (npr. u Bonu) isticao

se navodan nesrazmjer broja predavača (zbog broja jezika) i broja studenata. Koliko je to realan problem?

Mislim da svaki odsjek ima takav problem, koji pokušava dovesti u ravnotežu. Na primjer, na Odsjeku za istoriju postoje kolegijumi o američkoj istoriji s 350 studenata i oni koji se bave renesansom u Italiji koji imaju, recimo, deset studenata. Međutim, smatram, kao historičarka, da je naša intelektualna misija da učimo i ona područja koja se smatraju „malenima“ ili „nevažnima“. Na primjer, mi smo na Odsjeku za slavistiku ponudili učenje kirgiskog, pa čak ukoliko bi ga upisalo i petoro ljudi. To se, dakako, finansira federalnim novcem. Hindsko-urdski ima mali broj upisanih. Treba li nam 500 ljudi na hindsko-urdskom? Vjerovatno ne, ali je on i dalje važan. Mislim da umjesto ukidanja kolegijuma s malim brojem upisanih, takve kolegijume treba gledati kao dio naše intelektualne misije i pokušati napraviti balans kad je to moguće. Veliki interes za ruski će nadoknaditi manji interes za poljski, naročito na drugoj i trećoj godini. Na prvoj godini poljski će upisati 15 studenata, ruski stotinu, a španski pet hiljada! Riječ je o enormnoj diskrepanci s kojom se ne možemo takmičiti. Najveći problem našeg odsjeka je to što mi nemamo veliku finansijsku „kravu muzaru“ kao, na primjer, američka istorija, što je ovdje obavezan predmet. Mi nemamo takve velike brojeve kojima se možemo hvaliti, ruski je u tom smislu najbolje što možemo. Ali, s druge strane, da bi se dobio veći broj upisanih, morate privući studente. Neki tako, na primjer, prave kolegijum u kojem stave „vampire“ u naslov, koji onda privlači stotine studenata. Ne znam je li to već problem i u Evropi, ali ovdje je uobičajeno ulagivanje studentima. A studenti često žele MTV verziju univerziteta, tako da morate izmisliti neki seksipilan naslov, na primjer staviti vampire ili nešto slično u naslov da biste ih privukli. Ako se ispod toga pak krije odviše intelektualan sadržaj, mnogo će ih odustati nakon

Istok u prenosu: razgovori s američkim slavistima

što vide silabus, tako da postaje prava borba održati univerzitetski nivo na takvim kolegijumima. To ne bi bio problem da tržišno orijentisana administracija nije rekla: „Oh, to su kolegijumi s malim brojem upisanih, za tim nemamo potrebe i to nećemo finansirati“. Tako profesori koji predaju zahtjevne kolegijume i rigorozno ocjenjuju studente nisu popularni, jer se vijest o tome brzo širi. Ako niste tip zabavnog MTV profesora, imaćete manje upisanih na svom kolegijumu. Tržište tako postaje determinišući faktor. Studenti su postali mušterije i žele da ih zabavljamo. A onda se još moramo u isto vrijeme takmičiti i s njihovim skupim laptopima i telefonima.

Je li riječ samo o „pakovanju“ kolegijuma ili ono zaista utiče i na sam kvalitet nastave, tj. kako se neka tema obrađuje?

Mislim da to prvenstveno zavisi od profesora.

Kakav je omjer u proučavanju književnosti, jezika i istorije na studiju slavistike ovdje u Ostinu?

Bilo koji stepen društveno-humanističkih nauka ovdje zahtijeva najmanje dvije godine učenja nekog stranog jezika. Ovdje na tome insistiramo, mada su to svojevremeno htjeli da ukinu. Mi studente, podrazumijeva se, ohrabrujemo da jezik uče i nakon te dvije godine. Doduše, ne nude se svi slovenski jezici na odsjeku u kasnijim godinama, već samo ruski i češki, na primjer. Mi smo im ponudili i poljski na trećoj godini. Ali na istoriji, posebno na diplomskom studiju, mislimo da je apsolutno važno da ljudi znaju jezik područja kojim se bave. Slično je, naravno, i sa književnošću. Ako se misliš time ozbiljno baviti, moraš čitati djela u originalu. Neke društvene nauke na tome ne insistiraju i njihov je moto: „Samo nabavite podatke i statistički ih obradite!“ Ali istorija i književnost se baziraju na tekstovima. Čak i ako su vam

potrebni samo podaci i brojevi, važno je znati jezik. Na primjer, ako ne znaš bugarski, neće vam se otvoriti ni vrata biblioteke za informaciju koju tražite u Bugarskoj i mislim da je to dobro, jer prisiljava studente da uče jezik.

Kakav je profil studenata slavistike ovdje u Ostinu? Mijenja li se on tokom godina i je li promjena koja je raspadom socijalizma nastupila na političkoj sceni uticala na njihov sastav?

Da, slika se definitivno promijenila. Tokom Hladnog rata bilo je znatno više vojnog osoblja. Ono je i sada tu jer je, na primjer, ruski i dalje strateški jezik za SAD. Ali uvijek je bilo ljudi koji su se zanimali za politiku, i prije i sada, ili ljudi koji su se za to interesovali zbog Hladnog rata. I program je u novije vrijeme malo drugačiji, definitivno je više zastupljena naučna perspektiva, npr. mnogo ljudi uzima ruski ili poljski zbog naučne ili poslovne karijere. Međutim, to su sve mali sadržaji. Zapravo, imamo mješavinu ljudi koji imaju različite profesionalne interese u tom području, neki od njih, na primjer, žele da vode nevladinu organizaciju, neki žele da rade za različite fondacije, neke zanima *think tank*, ili se, recimo, žele baviti međunarodnim pravom. Imamo i akademski sloj koji želi da nastavi studij na višim akademskim nivoima kako bi kasnije mogli da proučavaju ruski ili neki drugi slovenski jezik, istoriju, književnost i slično. Imamo, razumije se, i studente slovenskog porijekla, naročito češkog i poljskog, jer u Teksasu postoji njihova velika zajednica, a broj imigranata se naročito povećao nakon 1989. godine. Najveća nova zajednica u Teksasu je svakako ruska. Ranije zaista nismo imali Rusa, a danas imamo dosta studenata ruskog porijekla, što je veoma zanimljivo. Imamo tako novu generaciju imigranata čiji su roditelji došli u SAD u ranim devedesetim, koji slušaju ruski kod kuće, koji jesu tečni govornici, ali ne znaju čitati i pisati ruski. Oni su nam svakako nov izazov, jer su u jednom

smislu prenapredni za prvu godinu studija u govoru, ali kada je riječ o pisanju, tu još ne znaju rusku azbuku. Bilo bi najzahvalnije kad bismo mogli imati zasebne kolegijume za njih i ostale studente, ali bi to bilo nemoguće, jer njih ipak nema toliko mnogo. Međutim, uvijek se nađe studenata sa slovenskim nasljeđem, npr. srpskim, bugarskim ili kojim god. Mislim da je sjajno što imamo takve studente za cjelokupan program. To je takođe velika novost na ovim prostorima, jer do 1989. godine nismo imali takvih studenata.

2. Ronel Aleksander, Univerzitet Kalifornija, Berkli

Kako komentarišete aktuelnu krizu slavistike na evropskim univerzitetima, na primjer u Njemačkoj?

Nekoliko univerziteta je prošlo kroz takvu krizu i ovdje u Americi, na primjer, univerziteti Ohajo i Vašington, a situacija na ostalim univerzitetima je i dalje neizvjesna. Dosta toga zavisi od vladinih fondova, kao što je, na primjer, *Title VI* (dokument Ministarstva obrazovanja Sjedinjenih Američkih Država, kojim se pruža podrška nastavnim programima na univerzitet-skom nivou iz oblasti manje zastupljenih jezika i kultura, op. priir.), koji omogućava i učenje stranih jezika. Dramatična vijest je da je ove godine ukinuto 46 odsto tih sredstava, a posljedice ovog čina su još uvijek neizvjesne.

Je li riječ o generalnoj krizi humanistike u kapitalističkim društvima ili se nešto specifično promijenilo s pozicijom slavistike na karti humanistike u posljednje vrijeme? Može li se kriza djelimično protumačiti kroz mijenjanje strateške pozicije studija slovenskih jezika na američkim univerzitetima nakon završetka Hladnog rata?

To objašnjava jedan dio problema. S druge strane, i ekonomska kriza u Americi je pogodovala krizi humanistike, pa tako i

slavistike. Optimistično bih rekla da, i pored toga, još uvijek postoji interes za navedeno polje, kao i neke pozitivne projekcije za budućnost. Na primjer, digitalizacija građe je, smatram, budućnost humanistike i, mada finansiranje humanistike uveliko opada, veliki rast digitalnog procesuiranja informacija je svojevrsno rješenje u toj krizi. Mnogo ljudi u humanistici profitira od tog posla, ulažući veliku energiju u taj rad, uključujući i slaviste. Interes slavista obuhvata ogroman prostor s golemom količinom građe: od nekadašnje Istočne Njemačke do središnje Azije; od starih rukopisa do dijalekatske građe. Digitalizacijom takva građa postaje dostupna i otvaraju se mnoge mogućnosti u istraživanju. Pred nama je veliki istraživački izazov jer taj materijal sada postaje dostupan. To, evo, vidim kao jedan od pozitivnih načina odupiranja rezanju finansija za istraživanje. Međutim, sigurno možemo govoriti o određenom padu interesa za slavistiku. Tokom Hladnog rata, Vlada je više ulagala u to područje, jer je bilo važno upoznati „neprijatelja“, što danas više nije slučaj. U međuvremenu se javio veliki interes za studiranje kineskog jezika, tako da se „naš“ svijet slavistike sad nalazi u svojevrsnom limbu. No, nadam se da sudbina naše struke ipak neće zavistiti od političkih hirova. Još uvijek vjerujem u njen opstanak zbog važnosti i vrijednosti bogate istorije slovenskih zemalja.

Kao najčešći razlog ukidanja slavistike u Njemačkoj (npr. u Bonu) isticao se navodan nesrazmjer predavača (zbog broja jezika) i broja studenata. Koliko je to realan problem?

Od pada Sovjetskog Saveza znatno se smanjio interes za studij slavistike. Međutim, u posljednjih 15 godina nije zabilježen novi drastičan pad. Vrlo je opasno vrednovati obrazovanje brojevima. Čovjek nešto studira zbog vrijednosti, a ne zbog broja ljudi koji upisuju neki studij. Kolegijum s pet studenata je jednako vrijedan kao kole-

gijum s 30. Važan je proces učenja, mada u svemu tome, svakako, birokratija diktira određenu dinamiku. Ali procjenjivanje nekog studija na osnovu broja upisanih znači potpuno nerazumijevanje koncepcije obrazovanja. Naš rektor na Berkliju je to shvatio i dodijelio nam je sredstva za učenje slovenskih jezika. Ja sam i dalje optimistična što se tiče južnoslovenskih jezika, jer su oni, nakon ruskog, najvažniji domen slavistike. Balkan je istorijski oduvijek bio zanimljiv, tu je predivna obala, a i nedavni sukobi ga, nažalost, takođe čine atraktivnom, da ne kažem, vrućom temom. Mi pokušavamo studente naučiti ne samo da dobro govore jezik, nego da razumiju i prostor kulture koju proučavaju.

U kontekstu navedene krize, kakva je situacija sa studijem slavistike ovdje na Berkliju?

Naš odsjek dobro kotira na Berkliju. Imamo relativno mali broj studenata, na primjer, u odnosu na španski jezik. Ali naši su studenti kvalitetni i, što je najvažnije, uspijevaju da nađu posao nakon završetka studija. Većinom ostaju u nastavnom procesu.

Kakav je danas profil studenata slavistike, kakvi su njihovi motivi za studij i gdje se najčešće zapošljavaju nakon što završe studij?

Naši studenti su oduvijek bili, na prvom mjestu, motivisani za razvoj međunarodnih odnosa. Danas je možda više onih koji imaju preduzetničke interese, pogotovo zato što su se nakon pada komunizma otvorile veće mogućnosti za sklapanje takvih poslova u bivšim komunističkim zemljama. Međutim, mnogi od njih su jednostavno fascinirani bogatstvom kulture slovenskih zemalja. Neki su te zemlje posjetili i jednostavno se u njih zaljubili, te poželjeli da nauče nešto više. Neki pak imaju porodične korijene.

Koji jezik i kultura imaju primat proučavanja na odsjeku ovdje u Berkliju?

Rusistika svakako dominira na studiju slavistike u SAD-u. Kod nas je slična situacija. Ja se, na primjer, jedina bavim južnom slavistikom, a imamo i jednog kolegu koji se bavi poljskim jezikom, te jednog predavača za češki. Pored navedenih, imamo bugarski i bosansko-srpsko-hrvatski.

Kada je riječ o jezicima sredina iz kojih mi dolazimo, zanima nas koliko su ovdje uopšte važna pitanja u vezi s bosankim, hrvatskim i srpskim jezikom, na čijim se razlikama insistira u našim matičnim zemljama?

Moje iskustvo pokazuje neophodnost da se bosanski, srpski i hrvatski predaju kao jedan jezik, i to pokušavamo da realizujemo tako da studenti biraju jedan jezik i identifikuju se s jednom nacionalnom grupom, uče o razlikama, kulturi i književnosti kroz zajednička predavanja. Trude se da koriste jedan jezički pravac, ali tako da nemaju barijeru u komunikaciji. Ovdje je riječ o neznatnim razlikama. Riječ je o različitim dijalektima ili, kako je to Jonke rekao, to je jedan, ali ne jedinstven jezik. Na komunikacijskom nivou, to je zaista jedan jezik, jer se njegovi govornici mogu razumjeti, ali na simboličkom nivou kulture, riječ je o četiri jezika koji onda imaju funkciju identifikovanja nacionalne grupe kojoj neki govornik pripada. To je pitanje koje onda uključuje politički i sociolingvistički odgovor. Tu je, takođe, i psihološki nivo. Na primjer, ako dvoje ljudi zaista žele da se razumiju, oni će to i moći, a ako ne žele, onda neće. Sigurna sam da neki ljudi insistiraju na tome da ne razumiju srpski i vjerovatno na to imaju pravo. Ako se pak mora insistirati na razlikama, onda bi te razlike prvenstveno bile u izgovoru. Kako će se taj jezik zvati, potpuno je drugo pitanje, da li možda savremeni južnoslovenski (što ne bi bilo dobro, jer bi on onda morao obuhvatati i makedonski), da li srednjosloven-

ski ili možda neoštokavski – djelimično je političko pitanje, a djelimično i lingvističko.

3. Henri R. Kuper, Univerzitet Indijana, Blumington

Kakav je odnos prema slavistici unutar humanistike na američkim univerzitetima?

Odnos prema slavistici na američkim univerzitetima se promijenio tokom vremena. Sve do kraja pedesetih godina 20. vijeka slavistika je bila „rijetka ptica“, vrlo ezoterično polje s relativno malim brojem sljedbenika, većinom izbjeglica iz Evrope nakon Drugog svjetskog rata. Nakon Sputnika, studij slavistike postaje nacionalni prioritet (kako bi se uhvatio korak sa Sovjetima, koji su bili percipirani kao pobjednici „svemirske utrke“). No, uprkos strateškoj zabrinutosti države, slavistika se nije mnogo promijenila od svog prvobitnog tradicionalnog fokusa na književnost, lingvistiku i istoriju. Iako je struka u SAD-u proizvela mnogo stručnjaka, interes je sedamdesetih i osamdesetih godina na svojevrsan način opadao. Kasnih osamdesetih, „glasnost“ i „perestrojka“ su to promijenili i nova popularnost studija slavistike je uzrokovala promjene u samoj struci: mahom mlađa generacija američkih slavista stavila je naglasak na stručne vještine (jezička kompetencija) u govorenju i razumijevanju slovenskih jezika, kao i na područja izvan „tradicionalnog“ fokusa struke (na primjer, na politiku, religiju, ekonomiju, obrazovanje, pravo itd.). Dakako, raspad komunizma i otvaranje slovenskih zemalja omogućilo je i mnogo više studijskih boravaka na terenu, tako da je znanje „iz prve ruke“ postalo dostupno mladoj generaciji američkih studenata. U 21. vijeku čini mi se da je studij slavistike (pri čemu je u SAD-u ipak dominantno riječ o studiju rusistike) čvrsto utemeljen, a slovenski materijali čine sastavni dio mnogih disciplina (komparativne književnosti, studija drame i po-

zorišta, različitih muzičkih programa itd.). Tako studij slavistike više definitivno nije „rijetka ptica“, već samo jedan od uobičajenih konkurenata za državno finansiranje.

S obzirom na nedavno ukidanje odsjeka za slavistiku u Njemačkoj do kojeg u SAD-u još nije došlo u tolikoj mjeri, možemo li govoriti o tome da američki univerziteti, kad je slavistika u pitanju, preuzimaju palicu od evropskih?

Nisam u potpunosti siguran da smo to zaista i napravili. Nemojte zaboraviti da postoji poprilično golema populacija Slovena u Sjevernoj Americi (u tom smislu bi u razgovor o ovoj temi sigurno trebalo da se uključe i kanadski univerziteti, pogotovo Toronto i Alberta), a interes za studij slavistike među studentima čije je porijeklo slovensko (npr. potomci sadašnjih i nekadašnjih slovenskih imigranata) znatno se povećao. Isto tako, iz američke (ili barem moje lične) perspektive, Evropa se čini kao poprilično začaurena u samu sebe kad pokušava da poravna svoje supstancijalne razlike. Interes za „stranog neprijatelja“, „veliku prijatnju sa Istoka“, znatno je smanjen, ako ne i u potpunosti nestao među određenim grupama u SAD-u. Međutim, ne mislim da će SAD ikada zauzeti indiferentan stav prema Rusiji (uporedite, na primjer, Obamine konstantne napore da ponovo „utvrdi“ odnos), s obzirom na dugu istoriju hladnoratovskog rivalstva i konfrontacije. U nekom smislu, Rusija za nas ostaje, kako glasi poznata Reganova formulacija, „zlo carstvo“, i dokle god to bude tako (a predsjednik Putin će to sigurno biti u očima mnogih Amerikanaca), američki studij slavistike biće potreban i podržan. Ili se stvar može sagledati iz drugačijeg ugla: Rusija je „zlatni rudnik“ za američke preduzetnike vješte u jeziku i kulturi (isto se može reći i za druge slovenske zemlje), a mi Amerikanci takvu priliku ne želimo da propustimo.

Kakav je profil studenata slavistike? Mijenja li se on tokom godina?

Da, definitivno se promijenio, od onih s „filološkom“ orijentacijom iz mojih dana do onih s orijentacijom na „politiku“ i „biznis“ u današnjim danima. Mnogi studenti, ne videći vlastitu budućnost nakon završenog studija slavistike, rade dvostruke specijalizacije (ekonomija i slavistika, studij religije i slavistika itd.) kako bi sami sebe učinili atraktivnijim subjektima na tržištu rada. Broj radnih mjesta vezanih za studij slavistike u SAD-u i Kanadi se definitivno ne povećava (kao što se, generalno, ne povećava ni broj radnih mjesta na univerzitetu), a ona dostupna se obično daju izvornim govornicima slovenskih jezika, najčešće onima koji su nedavno došli iz slovenskih zemalja, za razliku od neslovenskih Amerikanaca školovanih na američkim univerzitetima (i to na osnovu toga da su izvorni govornici bolji predavači, što nikad nije empirijski dokazano, barem koliko ja znam). Tako je savremeni američki slavista, po svemu sudeći, obično tek pola slavista, a pola nešto drugo.

Kao najčešći razlog ukidanja odsjeka za slavistiku u Njemačkoj (npr. u Bonu) isticao se navodan nesrazmjer predavača (zbog broja jezika) i broja studenata. Koliko je to realan problem?

Ovo je vrlo realan problem za sve „male“ jezike (što podrazumijeva sve drugo osim španskog, francuskog, njemačkog, ruskog, kineskog i japanskog, a ponekad se čak posljednja četiri smatraju „manjima“ u odnosu na španski i francuski). Na Univerzitetu Indijana, gdje se na Univerzitetu u Blumingtonu nudi oko 60–70 kolegijuma stranih jezika, što je najveći broj u SAD-u i Kanadi, pokušali smo da riješimo taj problem tako što smo kroz velike kolegijume nastojali da nadoknadimo trošak upisa u male. Tako nastava ruskog, na primjer, najčešće podrazumijeva i nastavu drugih slovenskih jezika, a nastava na engleskom,

kao moj nekadašnji kolegijum o južnoslovenskim književnostima i kulturama, koji je imao pristojan broj upisanih, nadoknađivala je dvogodišnji, trogodišnji, a ponekad i četvorogodišnji kurs bosansko-srpsko-hrvatskog, na kojem bi broj upisanih varirao od dva do pet studenata. Proračun odsjeka se u sadašnje vrijeme temelji na broju upisanih, što znači da se odsjek održava s obzirom na to koliki broj studenata privlači. U tom smislu se mora početi misliti preduzetnički. Ja sam, na primjer, nekoliko puta ponudio kolegijum pod nazivom „Lernu Esperanton!“ (uvod u esperanto, više za one koji žele učiti o tome kako je strukturisan neki strani jezik nego, doslovno, kolegijum o učenju esperanta). To sam napravio kako bih privukao studente. Interes je bio poprilično dobar, što mi je omogućilo da ponudim vrlo mali seminar o Ivi Andriću.

Na nekim univerzitetima spajali su se nespojivi odsjeci, kao što su germanistika i slavistika. Koje su prednosti, a koji problemi takve organizacije studija?

To je vrlo staromodan pristup studiju, koji se temelji na ideji da je sve istočno od Pariza moguće kondenzovati u jedan odsjek. Eventualno se može koristiti na manjim institucijama i odsjecima za strane jezike (osim, dakako, španskog, koji je carstvo za sebe). S velikim padom germanistike, za slavistiku nema nikakve prednosti u tome da bude udružena s germanistikom u jedan odsjek. A državno finansiranje slavistike iz Ministarstva obrazovanja biće ozbiljno ugroženo ukoliko se slavistika razrijedi germanistikom (i bilo kojim drugim jezikom osim onih iz bivšeg SSSR-a).

Koliko su u SAD-u uopšte važna pitanja u vezi s tzv. bosanskim/hrvatskim/srpskim jezikom, na čijim se razlikama insistira u njihovim matičnim zemljama, dok u SAD-u oni jedino ima-

ju priliku da akademski opstanu ako se proučavaju zajedno?

Na američkim univerzitetima nema mjesta za srpski, hrvatski ili bosanski kao samostalan jezik, što ne znači da se treba vratiti u dane „srpskohrvatskog“, „hrvatskosrpskog“ ili pak „slovenačko-srpskohrvatskog“. Naravno, moramo prepoznati, poštovati i učiti o razlikama između modernog standardnog hrvatskog, modernog standardnog srpskog i modernog standardnog bosanskog, ali ne tako da te razlike predimenzioniramo, kao što, nažalost, rade neki noviji udžbenici bosansko-hrvatsko-srpskog u ovoj zemlji. Bosansko-hrvatsko-srpski je, kao engleski, jedan lingvistički sistem koji se govori u nekoliko različitih država. Metaforički rečeno, to je jedan klavir koji svira više svirača, svako na svoj način. Od ključne je važnosti da studenti odaberu poziciju „svirača“ koju žele naučiti i da tu poziciju uče aktivno, istovremeno poštujući i druge načine „sviranja“. Studenti mogu odabrati da kažu „muzika“, ali isto tako moraju biti sposobni da čuju i uvažavaju riječ „glazba“!

Koliko politizacija ovakvih problema utiče na njihovo akademsko proučavanje?

To je bio problem tokom ranih devedesetih, ali mislim da danas više nije. Mnogi studenti bosansko-hrvatsko-srpskog su studenti porijeklom iz zemalja gdje se govore spomenuti jezici: oni slušaju jezik koji se govori u njihovim porodicama, ali ga ne mogu sami govoriti iako bi to htjeli. Jednom kad shvate da mogu studirati modernu standardnu verziju (ne dijalekt) jezika kojim govore njihovi roditelji, vrlo često su zadovoljni.

Kako Vi vidite budućnost slavistike?

Dokle god ima Slovena, biće i slavistike: Sloveni su preveliki i prezanimljivi (i s vremena na vrijeme preopasni) da bi bili ignorisani. Prije nekoliko godina, moja ko-

leginica i ja smo uveli program tzv. strateških jezika, namijenjen vojnim kadetima (budući oficiri u američkoj vojsci, mornarici i vazduhoplovstvu), što im može koristiti u njihovim vojnim karijerama. Ponudili smo devet jezika, uključujući arapski, paštunski, uzbekistanski, turkmenski, kazahstanski i ruski. Čak polovina od upisanog broja kadeta se odlučila za ruski na prvoj godini. Naravno, ruski se kao indoevropski jezik obično smatra lakšim, ali

takođe mislim da su kadeti interes za paštunski smatrali privremenim, dok je interes za ruski i Rusiju dugoročan. Razumije se, i mogućnost studiranja ruskog na naprednom nivou je mnogo veća od svih drugih jezika koje smo ponudili, uključujući i arapski.

*emir.muhić@unibl.rs
mkolanov@ffzg.hr*